

A-957

48ek

PEDAGOOGIKA
ARHIIVMUSEUM
FOND K 44637

Algõpetuse õppetool

Piret Veepalu

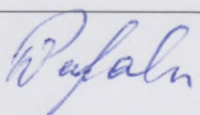
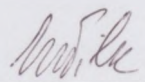
Piret Veepalu

MATSALU KOOLI AJALUGU

Diplomitöö

Juhendaja: dots. Maria Tilk

Tallinn 2002

Teaduskond – Faculty Kasvatusteaduste		Õppetool – Department Algõpetuse
Töö pealkiri: Matsalu kooli ajalugu		
Title – The History of Matsalu school		
Teaduskond – Aciencie Areas Koolipedagoogika		
Uurimuse tasand – Level Diplomitöö	Aasta ja kuu – Month and year 05. juuni 2002	Lehekülgede arv – 45 lk Number of pages
Referaat – Abstract Oli aeg, kus külakoolid kaotati. Taasiseseisvumisaja saabumisega alustati jälle väikeste külakoolide taastamisega. Nüüd oleme taas jõudnud külakoolide sulgemiseni. Kui vaadata seda koolide sulgemist ja avamist, tekib küsimus-miks? On ju külakoolid olnud läbi aegade kohaliku hariduse ja kultuurielu eestvedajaks. Koos sellega kinnistub ka haritud intelligents maal. Paljud külakoolid asuvad endistes mõisahoonetes. Koos külakooliga säilib nii ka mõisahoone, sellega ka meie esivanemate kultuurilugu. Oma töös püüan vaadelda kohaliku mõisa kui külakooli ajalugu ja koolis kasutatavaid kasvatuse- ja karistusvahendeid.		
Võtmesõnad: Mõisakool, külakool, kõlbeline kasvatus, karistus		
Keywords: manor school, village school, etical education, punishment		
Säilitamise koht – Where deposited TPÜ kasvatusteaduste teaduskonna raamatukogu.		
Töö autor: Piret Veepalu	allkiri:	
Kaitsmisele lubatud:		
Juhendaja: dotsent Maria Tilk	allkiri:	

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	4
1. MATSALU KOOLI AJALOOST	6
2. MATSALU KOOLI TEGEVUS ARHIIVIDOKUMENTIDES.....	21
2.1 Väljavõtteid õppenõukogu protokollidest.....	21
2.2. Õpetajatest	25
2.3 Meenutusi koolipäevist	31
2.4 Kooli eelarved ja õpikud.....	33
2.5 Koolielu peegeldus inspekteerimisaktides ja käskkirjades.....	41
KOKKUVÕTE	43
ALLIKAD.....	45
LISAD	
Lisa 1 Algkooli klassitunnistus	
Lisa 2 Algkooli lõputunnistus	
Lisa 3 Matsalu mõis 1920. aastatel	

SISSEJUHATUS

Laulusalmis on sellised read:

“Miks on nii, et kõike kaunist liiga hilja näeme alles siis, kui tast ükskord hoopis ilma jääme, miks on nii, et kui ilma jääme, kaunist näeme, alles siis...”

Oli aeg, kus külakoolid kaotati. Taasiseseisvumisega taastati. Nüüd oleme jõudnud jällegi väikeste külakoolide kaotamiseni. Kui vaadata seda koolide sulgemist ja taas avamist, tekib küsimus, kas on sel mõtet?

On ju külakoolid küla keskseks kohaks, nad on küla hing. Kooliõpetajad on seltsielu elavdajad ja kui koolid sulgetakse, on ka külad sisuliselt surnud. Elanikud kolivad linnadesse või rohkem koolide lähedusse. Ei taha ju ükski lapsevanem, et tema pisike silmatera käiks kusagil kilomeetrite taga koolis. Tihtipeale on bussiliiklus ka veel väga hõre.

Õnneks igalpool asjad nii kurvad ei ole. Seoses vanade talude taastamisega ja suvilateks ostmisega satub maale väga haritud ja ettevõtlikke inimesi, kes panevad külaelu taas õitsele. Nii on see ka Matsalus.

Külaelu keskseks kohaks oli ju mõis. Mõisate riigistamisega asus sinna kool ja siis oli koolil tähtis koht küla elu korraldajana. Seda nii laste õpetamisel kui küla seltsielu eestvedajana.

Nüüd on paljudes kohtades seltsielu taastatud ja toimuvad küla kokkutulekud. Selle raames ka kunagiste koolide kokkutulekud. Ja hea on meenutada, kuidas oli koolikorraldus 50-60 aastat tagasi. Aga järjest vähemaks jääb neid, kes mäletavad. Aeg on julm ja teeb oma “tööd”. Sellepärast on hea, kui meenutused on kirjasõnas talletatud.

Miks valisin uurimiseks just Matsalu kooli? Aga sellepärast, et minu mõlemad vanaemad on kunagi seal elanud ja koolis käinud. Nemad kahjuks enam sõna sekka öelda ei saa.

Töö eesmärgiks on uurida läbi ühe kooli ajaloo hariduse võimalusi ja kultuurilist tegevust ühes Lääne-Eesti piirkonnas.

Ülesanneteks oli :

1. põhjalikult analüüsida olemasolevat arhiivimaterjali
2. leitud materjal süstematiseerida
3. koostada leitud materjali põhjal võimalikult täpne Matsalu kooli ajalugu

Õnneks on Matsalu kooli kohta säilinud hindamatu väärtusega koolikroonikad, mis annavad põhjaliku ülevaate kooli kasvatustegevusest Eesti Vabariigi ajal. Dokumendid on detailide rohked ja peegeldavad samu probleeme millega me puutume kokku tänapäeval. Ka Lääne Maa-arhiivis leidsin huvitavat täiendavat materjali (protokollid ja muud ametlikud dokumendid).

Mind huvitasid eelkõige kasvatusprobleemid. Erilist tähelepanu pööran koolis kasutatavate karistuste iseloomule.

1. MATSALU KOOLI AJALOOST

Matsalu mõisale kuuluvate külade laste õpetamine Rootsi ja Vene valitsuse ajal kuni XIX sajandi esimese kümnendini toimus selle ajajärgule omasel viisil. Põhiliselt õpetati lapsi kodudes, kui peres oli inimene, kes lugeda oskas. Köstritel oli kohustus lastele lugemist õpetada ja leeriõpetust korraldada. Palgati ka rändõpetajaid, kes lapsi talukambritesse kokku kogusid ja õpetasid.

1768. aastast pidas Matsalu mõisa omanik major Huene ametis talupojast koolmeistrit.

19. sajandi jooksul kujunes välja koolivõrk, kus kooliõpetajad lapsi koolimajades õpetasid.

Matsalu mõisas ja mõisale alluvates küldes (Meelva, Laulepa, Liustemäe, Matsalu) oma kooli ei olnud. Lapsed käisid Saastna või Tuudi koolis. Kooli puudumist võib seletada mitmeti, kuid peamine oli siiski mõisniku suhtumine talurahva koolitamisest. Mõisniku lapsed said alghariduse koduõpetajatelt ja saadeti linna õppima. Matsalu mõisas oli kolm aastat (1883-1884 ja 1888) koduõpetajaks kirjanik Eduard Bornhöhe.

Laste arvukus Matsalu piirkonnas oli kõikuv. See sõltus mõisa ja külade majanduslikust olukorrast. Kui olid saagirikkamad ja majanduslikult paremad aastad, suurendas mõisnik mõisasulaste (moonakaperede) arvu ja külaperedesse jäi rohkem noori. Majanduse allakäigu ja ikalduse aastatel rändasid paljud perekonnad tööd otsides linnadesse või linnalähedastesse mõisatesse, kus olid paremad töö- ja äraelamise võimalused. Ärksamate perede väljarännet põhjustas ka kooli kaugus. Pikk koolitee (5-6 km) väsis lapsi, kulutas jalatseid ja üliriideid. Laste viimine-toomine kooli ja koju halbade ilmadega raiskas tööaega, väsis tööhobuseid. Sügis- ja talvekuudel oli laste koolitee väga vaevamine. Lagedaid rannakarjamaid ja –niite läbival külavahelisel porisel või lummetuisanud teel pidid lapsed 10-12 km päevas edasi-tagasi ära käima. Oma kooli puudumine oli Matsalu piirkonna arengule piduriks. Koolist unistati ja seda nõuti, kuid tulemusteta.

Matsalu 3-klassiline eestikeelne kool avati Läänemaal Lihula vallas 1918. aastal. See tegutses neli aastat. Aastatel 1923-1930 õpilaste vähesuse tõttu kool puudus.

Uuesti avati Matsalus kool 1931. aastal, sedakorda venekeelne algkool, mis tegutses kaks õppeaastat.

1933-1945 töötas Matsalus 6-klassiline algkool, mis oli muudetud segakeelseks (eesti,vene).

1945-1951 Matsalu Mittetäielik segakeelne keskkool

1951-1952 Matsalu 7-klassiline segakeelne kool

1952-1965 Matsalu Algkool

1.jaanuariks 1951.a. töötas Matsalu Mittetäielikus Keskkoolis kolm eesti ja üks vene õppekeele klassikomplekti, kokku 62 õpilast ja 5 õpetajat.

Kooli passi järgi –

1.jaan.1955.a. seisuga toimus õppetöö ainult eesti keeles ja ühe klassikomplektiga (I, III, IV kl. koos) kokku seitse õpilast ja üks õpetaja.

1963/64 õ-a.õppis neli eesti ja viis vene õppekeele õpilast.

Matsalu Algkool likvideeriti 1. jaanuariks 1965.a. õpilaste vähesuse tõttu. Õpilased jätkasid kooliteed Saastna Algkoolis.

Koolis oli aastate jooksul direktoriteks Friedrich Kruusmaa, Adolf Ehrberg, Jenni Kerdi, Helene Kerde jt.

1918. aastal oli Matsalu piirkonnas üle 30 kooliealise lapse. Ka Saastna kooli ümbruse külades (Metsküla, Võigaste, Paga, Saastna) oli palju lapsi. Sellist laste hulka Saastna väike koolimaja ei saanud vastu võtta. Vaatamata Vabadussõjale püüdis äsjaloodud Eesti Wabariik hariduse andmist soodustada. **Nii avatigi ümbruskonna lastevanemate tungival palvel 1918.a. Matsalu mõisaahoones 3-klassiline algkool.** Sakslasest mõisaomanik Hoeningen Huene tahtis näidata omariikluse eest võitleva rahva vastu lojaalsust ja andis koolile vajaliku klassitoa tasuta. Samuti sai õpetaja kasutada köögita toa, lisaks vilja ja heinamaad.

Kooli tuli 30 last. Õpetama hakkas õpetaja Elsa Tomson. Ta töötas kaks õppeaastat. Äsjaavatud koolil puudusid hädavajalikud õppevahendid, kasutada oli ainult üks väike klassiruum.

1920/21. ja 1921/22. õppeaastal oli õpetajaks Valeria Liik. Õpilaste arv jäi esialgu samaks. Kuna piirkonnas laste arv vähenes, mahtusid kõik lapsed Saastna kooli ära ja Matsalu kool suleti. 1923 – 1930. aastal Matsalus kooli ei olnud.

1930. aastaks ehitati Vabariigi valitsuse korraldusel Matsalu lahe äärde Keemule ühe paraja küla jagu maju. Põhiliselt olid hooned ühte tüüpi ja mõeldud elamiseks perekondadele, kus peamine sissetulek saadakse kalapüügist, teatud lisa aga põlluharimisest ja loomapidamisest. Kaluritalude suurus oli 6-7 ha, sellest põllumaad 1-1,5 ha.

Uhiuutesse majadesse toodi Peipsi äärest, sealsetest üleasustatud piirkondadest, kus järve vee tõus üleujutusi tekitas, 16 vene rahvusest perekonda. Iga pere sai valitsuselt 500 kr “taskuraha” inventari ja muu vajaliku soetamiseks. Keset põlist eestlaste asuala ilmusid üleöö hoopis teise elulaadi ja moraali inimesed. Vene perekonnad olid üldiselt vaesed, neist paljud kergemeelse ellusuhtumisega. Riigikeelt valdasid nad kehvasti või ei osanud üldse. Vaesuse, riigikeele mitteoskamise ja kauge maa tõttu ei saanud lapsi lähemasse, Saastna kooli suunata. Seetõttu otsustas Läänemaa Koolivalitsus avada Matsallu iseseisva vene õppekeele kooli.

Kool avati 1. jaanuaril 1931.a. Tegelik õppetöö algas 9. jaanuaril. Kooli klassiruumiks üüris Lihula vallavalitsus vene asuniku Jevdokim Morozovi uuest majast väikese katusealuse kambri. Koolijuhatajaks määrati prl. Anna Metsamägi (Säin), kes asus elama Aleksander Morševitski majja. Koolis hakkas õppima 16 õpilast, neist 8 poissi ja 8 tüdrukut. Õpetati ühes liitklassis.

Õppetöö ajal varises kokku klassitoa ahi. Puittalad, millele ahi toetus, olid olmselt liiga nõrgad ja paindusid ahju raskuse all. Kaasa aitasid muidugi elavaloomulised lapsed, kes väikeses ruumis jooksid ja madistasid. Põrand vedrutas üles-alla ja ahi oligi laiali.

Lihula vallale tekitas Keemu nn. “riigiküla” tõsist muret ja rahalisi kulutusi.

Mitmed lapsed tulid kooli paljajalu ja räbaldunud riietega, särgiväel, üleriided puudusid. Vallal tuli maksta kinni koolitarbed, jalatsid ja kehakatted. Ka riigilt saadi toetust.

Järgneval, 1931/32. õppeaastal töötas venekeelne kool samuti Anna Metsamäe juhatusel. Uus klassituba üüriti A. Morševitski maja alumisel korrusel. Koolijuhataja tuba oli klassitoast eraldatud laudseinaga. Kooli tuli 18 õpilast, liitklassis oli I, II ja III klass.

Anna Metsamägi suutis pisut lapsi distsiplineerida ja nende "isetegevust" suunata. Korraldati ka jõulupuu nn. uue kalendri järgi. See paljudele vanas usus kasvatatud lastevanematele ei meeldinud. Keemu külas peeti kahed jõulud.

1932/33. õppeaastal vahetus koolijuhataja. Uueks koolijuhatajaks sai F. Kruusmann (eestistatult Kruusmaa), kes tuli Lihula koolist. Kruusmann oli sunnitud Lihulast lahkuma intriigide tõttu koolijuhataja Kaljuga. Parempoolselt häälestatud kaitseliidu tegelasele ei meeldinud sotsiaaldemokraat Kruusmann.

Koolijuhataja sai korteri Matsalu mõisa härrastemajja. Klassituba jäi endiseks. Õpilasi oli koolis 16(II, III ja IV klass).

Hr Kruusmann tegutses aktiivselt. Ta korjas elanikkonnalt kokku venekeelseid raamatuid, mida taludesse tsaariajast oli jäänud, hankis õppevahendeid. Vene lapsed harjusid vanu raamatuid lugema ja see süvendas huvi kirjanduse vastu. Kooli revideeris 1932.a. sügisel koolinõunik Haapsalust ja tegi ettekande Läänemaa Maavalitsusele. Ettekanne näitas, kui raske majanduslik olukord on koolis ja millised on elanikkonna meeleolud nii eestlastest põhielanike kui ka venelaste hulgas.

1932/33. õppeaasta sai pöördepunktiks Matsalu kandi hariduselus. 1932.aasta sügis oli väga vihmane. Suurte sadude tõttu muutusid teed põhjatult poriseks. Matsalu piirkonnast 5-6 kilomeetri kaugusel Saastna Algkoolis käimine oli sademeterohke sügise, lumerikka ja tuisuse talve tõttu väga raske. Kohalik põliselanikkond näitas üles rahulolematust. Miks vene soost lastel on kool omas külas ja eesti lapsed peavad käima kaugel? Rahulolematute eestvedajaks oli käremeelse loomuga Otsa talu peremees Jaan Varblane. Kirjutati märgukirju, koguti allkirju, otsiti koolijuhatajaga koos võimalusi eesti laste õpetamiseks neis klassides, mis on vene lastele avatud (II, III, IV).

Energilise tegutsemise tulemusena avati **25.jaanuaril 1933 eesti-vene segakool** kokku 28 õpilasega. Osa eesti lapsi pidi veel edasi käima Saastna koolis.

Selle omalaadse kooli tarvis üüris Lihula vallavalitsus Matsalu mõisasüdame omanikult Stockmarilt ajaloolise mõisahooneläänepoolsest osast kaks erineva kõrgusega ja eri aegadel ehitatud hoone osa. Kooli kasutada oli klassiruum, väike reservruum, riietehoiuruum, eeskoda ja kantselei. Kõrgemasse ossa sai koolijuhataja korteri. Kõik toad olid väga halvas olukorras.

Koolijuhataja töötas kolme eestikeelse klassiga. Eesti lastel olid eestikeelsed õpikud ja vene lastel samad õpikud vene keelde tõlgitud.

Tund algas tavaliselt nii: vene lastele anti iseseisev töö õpikute ja vihikutega. Eesti lastega töötas õpetaja vastava teema ulatuses. Siis said eesti lapsed iseseisva töö ja sama teema ulatuses töötati materjal läbi vene lastega, muidugi vene keeles. Üsna varsti hakkasid kõik vene lapsed eesti keelest aru saama ja enamik neist suhtles meelsasti eesti lastega. Oli ka neid, kes turritasid ja "tšuhhnaasid" pelgasid. Ega eesti poisidki võlgu jäänud. Tibladele ei saanud alla jääda. Lastevaheliseks nägelemiseks leidub koolis alati põhjusi. Eriti ajas eesti poistel hinge täis, kui mõni venelane joonlauaga kolistas ja Nuki! Nuki! hüüdis (nii kutsuvad venelased põrsaid sööma). Siis juhtus, et mõnel ninagi veriseks löödi ja kooliõpetaja vahendusel tüli klaariti. Poiste tülist kuulis õpetaja oma tuppa, sest tüdrukud hakkasid valjult keelama ja rahu nõudma. Kui koolijuhataja uksele ilmus ja kaklejad eriti hoos ei olnud, andis ta käsu nurka mõtlema minna. Kakluse kõrgmomendil, kui kooliõpetaja kohalolek rahu majja ei toonud, võttis ta mõlemal turjast kinni, tõukas teineteisega kokku, siis sakutas-raputas ja viis seina äärde meelt rahustama. Pikka ja igavat süüdlase väljaselgitamist ei peetud vajalikuks. Küllap selletagi teati, kuidas kaklus algas.

Ei oleks õige arvata, et tülitsemised olid ainult rahvuste pinnal. Õiendamisi ja nägelemisi oli ka oma küla ja naaberküla poiste vahel. Väikesed kaklused ja õiendamised kuulusid sel ajal koolipoiste eluvalduste hulka. Vimma ja viha ei peetud.

1932/33.õppeaasta oli majanduslikult ja ka õppetöö korraldamiselt raske. Õppetöö ajal tuli teha ruumides hädavajalikku remonti, muretseda inventari jne. Enamik koolipinke olid

vanad neljakohalised. Laulmist õpetati koolijuhataja toas tema isikliku klaveriga. Anda tunde kahes keeles ja kokku kuuele klassile käis ühele õpetajale üle jõu.

1933/34.õppeaasta. Enne õppeaasta algust saatsid eestlastest lapsevanemad põhjendatud palved Läänemaa koolivalitsusele V ja VI klassi avamiseks. See tähendas põhimõtteliselt kahekomplektilise kuueklassilise kooli tekkimist, kus õppetöö käiks kahes keeles. Koolivalitsus jättis lastevanemate soovid rahuldamata. Tööd tuli alustada 35 õpilasega. Klassiruum oli seinast seina õpilasi täis, sest tegelikult oli kohti 26 õpilasele.

Lastevanemad ja kooli hoolekogu pöördusid kategoorilise nõudmisega haridusministri poole ja selgitasid põhjalikult koolis ja koolipiirkonnas tekkinud olukorda.

16. oktoobrist 1933. aastal saadi lõpuks luba kuueklassilise kahekomplektilise algkooli avamiseks. Teiseks õpetajaks määrati õpetaja Valeria Liik, õpetaja, kes oli Matsalus lapsi õpetanud 1920-1922.a.

Esimeses komplektis oli eestlastel I, II ja III klass, venelastel I ja III klass. Teises komplektis oli eestlastel IV, V ja VI klass, venelastel IV ja V klass. Kokku õppis koolis 49 last.

Klassiruumina võeti kasutusele nn. reservklassiruum, kus lapsed varem vahetundidel mängisid. Vahetundidel võisid lapsed olla väikeses eeskojas või kooli välisukse ees väljas.

Matsalu 6-klassilise algkooli esimeseks lõpetajaks oli Johannes Polai Meelva küla Paevälja talust.

Koolijuhataja ja hoolekogu tegutsesid üksmeelselt. Selle tulemusena suudeti hankida vajalikke õppevahendeid, täiendati kooli raamatukogu uute raamatutega. Lihula vallavalitsusele tehti ettepanek uue koolimaja ehitamiseks.

Koolis töötas õpilasring "Põhjala", anti välja seinajaakiri "Koidukiir". Lastekoor sai jalad alla. Vene lapsed laulsid oma ansamblis. Jõulude eel korraldati laste jõulupuu.

Märgatavat vaenu oli tunda vene lastevanemate poolt. Nad pidasid kooli oma kooliks. Nüüd jäävad nende lapsed vähemusse ja õppetöö toimub eesti keeles. Vene keles räägitakse nende lastega vähem. Kaevati koolivalitsusse ja nõuti, et nende laste õpetamine toimuks samaväärselt eesti peredest pärit lastega. Tegelikult said vene lapsed kahekordselt õpetatud, kuna nad said päris hästi aru ka eesti keelest. Venelaste nõudmistega arvestati nii maakonna kui Haridusministeeriumis. Tuli hoiduda konfliktidest, mis võisid tekkida idanaabriga. Siin lääne-Eestis venelastele ei meeldinud. Nad olid oma endisest elukeskkonnast ära rebitud. Sellest see rahulolematuse.

1934/35. õppeaastal algas õppetöö Matsalu 6-klassilise Algkooli I klassis 17.augustil, II – IV klassis 1. oktoobril. Õppetöös olid vaheajad 21.dets. - 2.jaanuarini ja 18. – 24. aprillini. I klassiga töötati 199, vanemate klassidega 188 päeva. Haridusministeeriumi poolt kehtestatud õppepäevade arv jäi ühe päeva võrra lühemaks. Kooli tulid kõik 36 koolipiirkonnas olevat last. Üksikud õpilased hilinesid tulekuga mõne päeva, mille põhjustas karjaskäimine.

Koolikursuse lõpetasid Salme Ubakivi ja Elmar Jalakas.

Edukalt töötas õpilasing "Põhjala", liikmeid 17. Anti välja seinajakiri, kus ilmusid laste luuletused, kirjandid, joonistused.

Tegeleti spordi ja enesekasvatusega. Õpilasingi juhendas koolijuhataja

Jõulupuud ruumikitsikuse tõttu ei peetud. 24. veebruaril oli Vabariigi aastapäeva aktus. Ruumid olid vastavalt kaunistatud. Lapsed esinesid deklamatsioonidega, õpilaskoor laulis. 12. mail oli emadepäeva aktus. Osavõtjaid oli 81. Lapsed kinnitasid emadele rinda metsalilled, deklameeriti, menukalt esines õpilaskoor. Õpilane S. Ubakivi esines päevakohase kõnega.

Õppeaasta jooksul korraldati kolm õppekäiku kohalikku loodusesse. Saastna kool külastas vastlapäeval Matsalu kooli, kevadel käidi Saastna koolis vastukülaskäigul.

Korra ja puhtuse hoidmiseks rakendati koolis õpilastest korrapidajaid. Klassiruumides oli klassi korrapidaja, muudes ruumides ja kooliõuel kaks korrapidajat. Õpetajad liikusid vahetundidel vajaduse järgi kooliruumides.

Õpilaste arstlik kontroll toimus kahel korral. Suurimaks puuduseks oli haisev väljakäik. Haisu vähendamiseks pandi tõmbekorsten.

Õppetööd kontrolliti Pärnumaa koolinõuniku poolt kaks korda. Põhiliseks puuduseks oli kooliruumide väiksus. Õppetööga jäi inspektor rahule ja tunnistas õpetajate rasket tööd kahes keeles õpetamisel.

Kooli majandust kontrollis Lihula valla revisjonikomisjon 2. jaanuaril.

Õppenõukogu tuli kokku viis korda, arutati 16 küsimust, neist seitse kasvatuslikku. Õppenõukogu koosseis: koolijuhataja F. Kruusmann, õp. V. Liik, lastevanemate esindaja J. Varblane, hoolekogu esindaja A. Ubakivi.

Laste kasutada ei olnud kooliõue ega mänguväljakut, puudus kooliaed. Õppenõukogu tegi ettekirjutused Lihula vallavalitsusele õuema ja mänguväljaku rentimiseks, kahjuks tagajärjetult.

Talvisel koolivaheajal vähendati kooliruumide lagede koormust. Osa mulda aeti maha. Koolijuhataja kõõgi lagi toestati laudadega, sest pragunenud krohv ei püsinud laes. Joogivesi saadi härrastemaja lahtisest kaevust mõisatiigi kõrvalt.

Kuna õpetajad töötasid seltskonnas juhtivatel kohtadel, siis kasvas ka elanike huvi vabaharidusliku tegevuse vastu ja õpetajate autoriteet tõusis. Käsitöö ja toiduvalmistamise kursused sidusid ümbruskonna perenaisi ühiseks tegevuseks.

1935/36. õppeaasta algas Matsalu kooli I klassis 16., teistes klassides 26. septembril. Õppetöö lõppes 29. mail 1936.

Talvine koolivaheaeg oli 21.dets.-7. jaan., kevadpühad 8. – 15. aprillini. 9. jaanuaril – kooli aastapäeval – ei toimunud õppetööd.

Õppetöö kestis 194 päeva, seega 3 päeva vähem ettenähtust.

Kooliõpetajate ettevõtmisel korraldati 23. juunil Võidupüha pidulik tähistamine.

Koolis toimusid toiduvalmistamise kursused. Õppeaasta keskel korraldati õppekäigud kalasadamasse, põllule, metsa. Eesmärk oli kodukoha looduse ja inimeste tegevuse tundmaõppimine.

Koolis oli õpetajate raamatukogu (63 raamatut),

õpilaste raamatukogu (611 raamatut),

õpperaamatukogu (161 raamatut).

Raamatuaasta puhul saadi kogusse uusi raamatuid.

Puudust tunti õppevahenditest. Juurde muretseti gloobus, tervishoiutabelid, aastaegade pildid, Segneri ratas, taskumikroskoop, taimede tabelid, saagide komplekt. Ka valmistasid õpilased ise õppevahendeid.

Õppenõukogu koosolekuid peeti üheksa, lahendamisel oli 16 küsimust. Lisaks õpetajatele kuulus õppenõukogusse lastevanemate esindaja A. Sirel ja hoolekogu esindaja P. Savisild

Hoolekogu pidas 11 koosolekut. Peeti üks lastevanemate koosolek. Õppenõukogu ja hoolekogu püüdsid igati valda mõjutada osutama enam tähelepanu Matsalu koolile, kuid tagajärjetult. Põhiline tähelepanu vallas oli pööratud Lihulasse uue algkoolihoone ehitamisele. Rohkemaks vallal raha ei jätkunud. Matsalus tegi vald mõisasüdame omanikuga Eugen Eicheniga uue rendilepingu. Omanik lubas lastel tiigi ääres mänguplatsil mängida.

Kooli revideeris 2. detsembril Pärnumaa koolinõunik Tamm.

Jaoskonnaarst P. Mikk kontrollis laste tervist ja hindas kooli olukorda 2. oktoobril. Märgiti, et klassitoad on väikesed ja pimedad, pingid vanad ja mittevastavad. Enamus koolipinke olid neljale lapsele.

Riigilt saadud lisasummaga toetati kehvemaid õpilasi 111.70 krooniga. Põhiliselt toetati vene rahvusest õpilasi, sest mitmel neist ei olnud midagi jalga panna ja puudusid üleriided.

1936/37. õppeaastal algas õppetöö Haridusministeeriumi poolt määratud ajal – I klassis 14. ja II – VI klassis 24. septembril. Õppetöö vaheajad olid 22. dets. – 7. jaan., 20. märts – 5. aprill. Nelipühide ajal ei toimunud koolitööd 14. – 18. maini. I klassis kestis õppetöö 188, teistes 179 päeva. Kui varem segas laste koolitulekut karjaskäimine, siis sel aastal seda ei täheldatud.

Õppetöö edenes koolis rahuldavalt. Õppeabinõude soetamisega hakkas kool välja jõudma suurest hädast. Põhilised koduloolised ja ajaloolised pildid olid olemas. Osteti uusi seinakaarte, tööõpetuseks vajalikke tööriistu. Raamatute köitmiseks olid ostetud vajalikud vahendid. Lihula Algkoolist saadi harmoonium. Õppejõudude koosseis ja ainete jaotus oli sama, mis eelmisel aastal.

Hr Eichen andis jõulupuu korraldamiseks kasutada mõisa suure saaali. Jõulupuu kujunes menukaks, saal oli rahvast tulvil. Peale deklamatsioonide ja koorilaulude kanti ette ka koolijuhataja poolt sepiõpetatud jõulunäidend “Eksiteel”. Pärast ettekannete lõppu korraldati lastele teelaud.

Kooli aastapäeval oli vastava sisuga aktus. 23. veebruaril, Vabariigi aastapäeva eel oli pidulik aktus, millesse kuulus ka raadiosaadete kuulamine. 9. mail oli väga südamliku sisuga emadepäev. Kokku tuli 115 ema.

Kooli lõpupäev kujunes varasemast pidulikumaks. Haridusministeeriumi korraldusel peeti Tuudi koolimajas esimene ülevallaline algkooli lõpetajate päev. Üks lõpetanutest, Lembit Varblane, kinkis koolile enda tehtud temaatilise õlimaali: RAAMAT KALLIM VARA, TARKUS SUURIM RIKKUS.

Õppenõukogu koosolekuid peeti 11, arutusel oli 34 küsimust. Tähtsamaks otsuseks oli õpilastele koolivormi sisseviimine.

Hoolekogu oli koos 11 korda, arutusel oli 27 küsimust, põhiliselt kehvamate õpilaste toetused ja kooli eelarve täitmine.

Lastevanemate üldkoosolekuid peeti kaks. Teravalt tõstatati küsimus Matsalu koolimaja ehitamisest. Õppetööd revideeris Pärnumaa koolinõunik 2. veebruaril. Lihula jaoskonnaarst vaatas lapsi oktoobris ja mais.

Edukalt töötas õpilasing "Põhjala". Anti välja seinalehte, peeti referaatkoosolekuid. Erilist rõhku pandi kodu ja koduümbruse kaunistamisele.

Lisaks üheaugulisele sisekäimlale ehitati kaheauguline välikäimla. Senini käisid poisid ja tüdrukud ühes WC-s.

1937/38. õppeaastal algas õppetöö määratud ajal, I kl. 13. septembril, II – VI kl. 27. septembril. Õppetöö lõppes 28. mail. Õppeaasta keskel olid vaheajad nagu eelmistelgi aastatel. 28.-30. aprillini oli töö katkestus gripi tõttu.

Õppenõukogu koosolekuid peeti 11, arutusel oli 27 punkti (laste edasijõudmine, käitumine, kodune kasvatus, tähtpäevade tähistamine, koolivormi sisseviimine jne.).

Hoolekogu koosolekuid peeti 10, arutusel oli 28 küsimust (õpilaste kodune olukord, kehvemate lastele toetuse määramine, kooli majandus, eelarve kulutamine, õpilaste varustamine õppevahenditega jne.)

Nii õppenõukogu kui ka hoolekogu tegelesid aktiivselt koolimaja remondi küsimustega, sest hr. Eichen majavaldajana seda ei teinud. Samuti oli pidevalt päevakorral uue koolimaja ehitamise küsimused.

Lastevanemate üldkoosolekuid peeti üks. Arutusel olid õppe-kasvatustöö küsimused, kanti ette õppenõukogu ja hoolekogu tegevus.

Kohalike lastevanemate järjekindlal nõudmisel võeti Lihula valla Matsalu koolimaja ehitamine päevakorda. Vallavolikogu otsustas pöörduda Vabariigi valitsuse poole toetuse ja laenu saamiseks 30 000 krooni ulatuses. Vald põhjendas nõudmist sellega, et Eesti valitsus tõi Matsallu vene perekondi, mistõttu õpilaste arv kasvas. Uus koolihoone pidi ehitatama 1939.a. ehituskrundi ostmiseks käisid läbirääkimised maaomanikega.

Samaaegselt peeti läbirääkimisi ka mõisaomanik Eicheniga lisaruumide rentimiseks mõisa keskosast.

Lastevanemate soovil, hoolekogu ja õppenõukogu tegutsemisel läks korda muuta laste varustamist õpperaamatutega. Lastevanemad maksavad ainult õpikute kulumise väärtuse, raamatud jäävad kooli õpperaamatukogusse. Seega vähenesid kulutused õpperaamatutele.

Kooli õppetööd revideeris Pärnumaa koolide inspektor A. Tamm 13.novembril.

Arst kontrollis lapsi kaks korda õppeaasta jooksul.

Kooli jõulupuu ja emadepäev jäid ära, kuna olemasolevaid ruume ei peetud kõlblikuks suuremaks rahvakogunemiseks. Edukalt töötas õpilasring "Põhjala". IV – VI klassi õpilaste vahel peeti juurviljakasvatuse võistlus. Osa võttis 15 õpilast. Esimese auhinna vääriliseks arvati neli õpilast, teise auhinna vääriliseks 10 õpilast. Lääne Maavalitsus andis esimeseks auhinnaks välgkõplad, teiseks auhinnaks "Zeiha" kõplad.

Õppetöö tulemused hinnati heaks. Aasta kokkuvõttes hinnati kõigi õpilaste käitumine väga heaks. Talumehed, kes tegid kevadel teedeparandustöid, kiitsid lapsi, sest nad tervitasid viisakalt. Vormimütside kandmine jättis ühtse ja esindusliku mulje.

Õppejõud olid seltskondlikus töös rakendatud kohalikus tuletõrjeühingus.

1938/39. õppeaastal algas õppetöö I klassil 12. septembril, II – VI klassis 26. septembril.

Koolikursuse lõpetas seitse õpilast.

Kooliaasta alguses rentis vallavalitsus hr. Eichenilt lisaks kolm tuba vaheruumiga. Suuremasse tuppa paigutati I klassikomplekt (I-III kl.) 31 õpilasega. Teise tuppa käsitööruum ja kolmandasse laste riiehoold. Endine II klassikomplekti ruum jäi koolijuhataja eluruumiks ja endisesse I klassikomplekti ruumi paigutati II klassikomplekt 19 õpilasega. Ruume ei jõutud koolitöö alguseks remontida, seda tehti õppetöö ajal. Kuigi ruume saadi juurde, ei rahuldanud see kooli vajadusi. Kogu piirkonna elanike nõudmiseks jäi uue koolimaja ehitamine.

Hoolekogu koosolekuid peeti üheksa, päevakorras oli 28 küsimust. Põhiliselt arutati kehvemate õpilaste toetamist ja kooliskäimise järelvalve küsimusi.

Kooli õppetööd revideeris Pärnumaa koolide inspektor A. Tamm 17. veebruaril.

Laste arstlikku kontrolli tegi Lihula jaoskonnaarst 24. oktoobril ja 20. märtsil.

Koolis töötas õpilasring "Põhjala". Ringis oli 28 last.

Koolis korraldati jõulupuu ja 14. mail emadepäev. Laste esinemised meeldisid kõigile osavõtnutele. Eriti südamluk ja meeleolukas oli emadepäev. Hästi õnnestus ka õppekäik Alaküla vesiveskisse 25. mail.

Kooliraadio ühiskuulamine tõi meeldivat vaheldust õppetöösse. Õppetöö tulemused ja õpilaste teadmised hinnati heaks, kuid esines ka koolikorra rikkumisi, mille eest alandati käitumise hinnet. Õppejõudude tegevus väljaspool kooli leidis rakendust tuletõrjeühingu töös.

Valla poolt määratud kehvemate õpilaste toetusele saadi lisaks ka riiklikku toetust.

Kooli hoolekogus märgitakse tõsiasja, et Keemu küla venelaste elujärg on hakanud paranema, toetust vajavad veel üksikud perekonnad. Toetust saadi jagada ka paljulapselistele perekondadele.

Õpilasring "Põhjala" sai tegusa töö eest Vabariigi presidendilt 25 krooni toetust.

1939/40. õppeaasta algas I klassis 11. septembril, II – VI klassis 25. septembril. Koolitöö lõppes 24. mail.

Õppenõukogu koosolekuid peeti kaheksa, päevakorras oli 18 punkti, põhiliselt õppekasvatustöö, samuti probleemid NSV Liidu sõjaväeosaga.

Hoolekogu koosolekuid peeti 10, päevakorras oli 31 küsimust. Põhiliselt arutati kehvemate õpilaste toetamist, korralikku kooliskäimist ja eriolukorrast tingitud häireid.

Lastevanemate koosolekuid peeti üks. Arutusel oli koolis tekkinud eriolukord seoses mõisahoonesse paigutatud punaarmee tankiväeüksusega.

Erakordsete aegade ja karmi talve tõttu oli õppetöö häiritud või katkestatud mitmeid päevi.

Koolitöö alguses lahkusid saksa rahvusest mõisaomanikud Eichenid Saksamaale. Nad müüsid majakraami, põllutööriistu ja kõike muud, mida evakuatsioonilaevale ei saadud kaasa võtta. Mitmeid päevi oli mõisaõu kohalikke talumehi täis, käis äge kauplemine, mis häiris lapsi ja segas õppetööd.

Punaarmee tulekuga kehtestati liikluskeeld maanteedel 19.-21., 23. ja 24. oktoobril. 1939.a. erakordselt külma talve tõttu seisis õppetöö 16.-20. jaanuaril, 3.,5.,6.,10.,15. ja 19.-21.veebruaril.

Väga keeruline olukord tekkis koolis seoses sellega, et enamik mõisahoonest oli punaarmee poolt hõivatud. Õuel ja kõrvalhoonetes käivitati sõjaväemasinaid ja tehti sõjalisi harjutusi. Väeosas kardeti, et laste kaudu tehakse luuret, samuti jälgiti kooliõuel kõiki õpetajaid ja lapsevanemaid. Eriti pingeliseks kujunes olukord, kui N. Liit alustas 30. novembril 1939.a. sõda Soome Vabariigiga. Matsalu lahe põhjakalda lennuväljalt käidi pidevalt Soomet pommitamas. Sõjaline valvsus oli haripunktis.

Vald määras kohaliku talumehe Jaan Varblase vahemeheks valla ja väeosade vahel. Sõjaväelased ei pidanud mingil määral kinni baaside lepingu sätetest, vaid dikteeris omi nõudmisi.

Punaarmee poliittöötajad löid sidemed kohalike venelastega Keemu külast ja otsisid eestlaste hulgast vasakpoolsete vaadetega inimesi. Eesmärgiks oli riigipöördeks ettevalmistamine. Juunis 1940 peeti mõisaõuel poliitilisi miitinguid, kus kiideti Eesti "tööraha" võimu haaramist ja kapitalismi likvideerimist. Peale päikeseloojangut näidati mõisaõuel kino. Külanoori ja vanu kogunes hulgaliselt filme vaatama. Maainimestele oli kino sel ajal suur uudis. Propagandamasin töötas täiel käigul.

Hoolimata raskustest suudeti õppeaasta edukalt lõpetada.

Aastatega oli täienenenud kooli raamatukogu. Raamatukogus oli 693 raamatut, õpetajate kogus 168 raamatut. Raamatukogu juhataja F. Kruusmaa oli oma tööd hästi ja järjekindlalt teinud. Paljud raamatud olid käsitöötundides õpilaste poolt päris hästi köidetud.

2.1. Valijavõtteid õppeaastakogu presidendiks (30-40-aastased aastad)

Õppetööd revideeris ühel korral Läänemaa koolide inspektor J. Värk.

Õppetööd

Arstlikku järeelvaatust tehti kaks korda.

22. mail korraldati õppekäik Suitsu kalasadamasse. Edukalt töötas õpilasring "Põhjala". Ringis oli 27 õpilast ja seda juhendas koolijuhataja.

Asendati iganenud koolipinke kahekohalistega, osteti 10 koolilauda ja 20 klassitooli.

Järgnevate aastate kohta materjal puudub.

2. MATSALU KOOLI TEGEVUS ARHIIVIDOKUMENTIDES

2.1. Väljavõtteid õppenõukogu protokollidest (50-60-ndad aastad)

Õppetööst

Õppeprobleeme arutati loomulikult kõige enam. Eriti oli see päevakorral sügisestel ja aastavahetuste õppenõukogude koosolekutel *"Esimesel õppenõukogu koosolekul, mis toimus vahetult enne kooli, arutati sügiseseid järeleksameid. Räägiti sellest, kes milliseid eksameid peab tegema ja milline õpetaja neid vastu võtab.*

Järgmisena jagati õpetajate vahel ära tunnid. Siis selgus, kui suur koormus kellelgi on, kes peab tunde lisaks võtma ja kes peab ära andma.

Viimase punktina määrati ära esimese poolaasta korrapidajad õpetajad. Selgitati, kus keegi ja millal korda peab pidama." (protokoll 31.08.1950)

Õppeaasta esimesel koosolekul oli peamiseks teemaks õpikute varustatus. Klassijuhatajad esitasid oma aruanded, milledest selgus, et kaupluses müügil olevate õpikute on kõik õpilased varustatud. Neid õpikuid, mida ei olnud kaupluses, ei olnud ka kusagilt mujalt saada. (protokoll 05.09.1950)

Sügisestel koosolekutel arutati järeleksamite üle, see oli õpetajate igasuvine lisakoormus. Õppeveerandite lõpus arutati käitumishinnete üle ja samuti olid pidevalt probleemiks puudulikud hinded.

1957-58 tuleb päevakorda keskhariduse esimene aste- kas kohustuslik, üldhariduslik või polütehniline kool. Räägitakse ka eriti andekate laste suunamisest erikallakuga koolidesse õppima matemaatikat, muusikat, füüsikat, graafikat. Väikesed koolikollektiivid hoolitsevad oma andekate õpilaste eest nii palju, kui suudavad. (protokoll 19.03.1958).

Kuid oli ka meeldivaid asju. Õppenõukogud arutasid õpilaste kiitmise ja premeerimise võimalusi. Igal tähtpäeval püüti kooli pidulikul kogunemisel kiita ja premeerida parimaid. Põhiliselt premeeriti raamatutega. Aidati korraldada ka vaheaja ekskursioone, mis olid laste poolt eriti oodatud.

Käitumisest

Õppenõukogude protokollid on täis märkmeid käitumisprobleemide kohta. Üheks põhihädaks on vargused, mida sel ajal loetakse väga suureks patuks. Õpilase K.A.-ga oli eriti palju tegemist.

“V klassi õpilane Kamarik varastas kooli kantseleist rulli tapeeti. Möödunud aastal varastas õpetaja laualt kilo kompvekke. Veel on varastanud koolist kaleidoskoobi ja 50 vihikut.”

Tema käitumist arutati korduvalt ja tehti ka korduvalt hoiatusi kuni lõpuks tuli poiss saata Koloveresse erirežiimiga kooli, sest vanemad ei suutnud teda kodus kasvatada. *“Vanemad oli sellega võus ja lootsid, et pojast kasvab Koloveres tubli nõukogude kodanik.”*(protokoll 09.10.50.) Käitumishinde alandamise alla kuulus ulakas käitumine ja avalik suitsetamine (protokoll 28.12.50)

Ilmselt oleks tänapäeva õpetaja üllatunud tollaste käitumisraskuste üle. Praegu ei ole suitsetamine eriti sageli õppenõukogude koosolekutel päevakorras. Tundub, et selle pahega on paljud õpetajad leppinud. Suurkoolide uksetagused ja lähim ümbrus on avalikult suitsetavaid kooliõpilasi täis. Omaette probleem on pedagoogide suitsetamine. Eelkõige kasvatab ju eeskuju.

Mida tähendab ulakas käitumine? Vaadeldaval perioodil olid tähelepanu all kahtlemata väiksemad korrarikkumised, kui tänapäeval. Protokollidest käib läbi ropendamise vastu võitlemine. See tundub olevat tol ajal tõsisema kontrolli all, kui tänapäeval.

Samuti tõstetakse esile õpetajale vasturääkimist, omavoliliselt tunnist lahkumist, avalikus kohas inetult käitumist, lärmamist ja lõhkumist. Näiteks pandi ühele õpilasele eriti pahaks, et tema inetu käitumine jäi silma kooli külastanud inspektorile. Iga kool seisab alati hea oma sisekorra ja distsipliini eest.(protokoll 19.03.58)

Õpilastel oli keelatud viibida pärast 21 väljas. See tähendas, et oli keelatud käia pidudel ja kinos. Need olid kaks kõige suuremat kiusatust teismeliste lastele. Et seda keeldu aegajalt rikuti, nähtub samuti protokollidest (protokoll 05.11.51). Küla kino oli 50-ndatel üks väheseid. Vaatajaid oli palju ja kino näidati väga harva. See oli tollal uudne ja tõmbas rahvast ligi. Ega siis lapsedki saanud eemale jääda.

Matsalu kandis oli pidevalt tegemist ka alkoholi pruukimisega. Joomisprobleemid peegeldusid ka õppenõukogu protokollides. Mitmed lapsed jäid alkoholitarbimisega vahele. Omaette arutlust väärrib (minu arvates on olemas see probleem ka tänapäeval) käitumishinde alandamine. Käitumishinne on teatavasti neljapalliline- väga hea, hea,

rahuldav ja mitte rahuldav. Seetõttu jääb ka lapse jaoks kõlama vale arusaam: käitumishinnet alandatakse korrarikkumiste eest väga healt heale, või eriti raskete üleastumiste eest healt rahuldavale. Kuidas õpilane sellesse suhtub? Olukord on hea või äärmisel juhul rahuldav. Samad probleemid on ju ka tänapäeval, nii, et selle üle tasuks arutleda.

Ideoloogiline kasvatus

50-ndad aastad olid eriti räiged ideoloogilise kasvatustöö osas kogu Eestis. Ka Matsalu kool ei olnud erand.

Näiteks 1951 aastal olid tulemas valimised. Direktor kutsus kokku õppenõukogu koosoleku, kus tegi ettepaneku minna valima ühiselt hommikul kell kuus. Loomulikult võeti ettepanek üksmeelselt vastu. (protokoll 20.12.51) Olukord oli naljast kaugel. Igaüks värises mitte ainult töökoha pärast, vaid eemalt terendas Siber.

Õpetajad olid ka poliitilised agitaatorid. Nende kohustuseks oli pidada vestlusi kolhoosides, teha selgitustööd kohalike elanike hulgas, üleskutsuda ühiskondlikule tööle ja olla ise eeskujuks.

Õpetaja otesene töö oli samuti politiseeritud.

Näiteks tegi üks õpetajatest oma kolleegidele põhjaliku ettekande "Nõukogude kooliõpetaja" (protokoll 15.05.50). Selles selgitati, missugune peab olema õige nõukogude kooliõpetaja. *Õpetaja tööks ei ole ainult õpetamine koolis, vaid osavõtt ühiskondlikust tööst partei ja valitsuse otsuste ellu viimisel.*"

Küll aga märgitakse olulisena ära viis, kuidas tund esitatakse, õpetaja eeskuju, tema toon õpilastega rääkimisel ja ka tema välimus. Õpetaja pidi käituma ja väljanägema korrektselt. Ideoloogilisele kontrollile allus ka kogu klassiväline tegevus, eelkõige koolipeod. Tuli hoolega jälgida, milliseid laule, luuletusi, ja näidendeid valida.

Samuti pidid õpetajad hoolega jälgima, et lapsed ei teeks kusagile õpikutesse või seintele näiteks haakriste, või ei joonistaks rahvuslippe. Seda pelgasid ka lapsevanemad.

Kõikidelt õpetajatelt nõuti ideoloogilise töö läbiviimist õpilaste hulgas. See pidi peegelduma kalenderplaanides.

"Väga palju rõhuti just kommunismile ja parteilisusele. Õpetaja pidi olema tõsine parteilane ja "tõeline oma isamaa patrioot"."

Koolides viidi läbi üleliidulise tähtsusega tähtpäevadele pühendatud aktusi. Pioneerirühmale ja malevale püüti hankida nimikangelane, arendati kirjavahetust

sugulastega, räägiti pioneeridest-kangelastest, võidu tähtsusest Suures Isamaasõjas. Lenini ja Stalini sünni- ja surma-aastapäevi tuli samuti tähistada, kusjuures eriti tuli kontrollida laste käitumist olulistel poliitilistel tähtpäevadel.

Tähistati aga ka väljapaistavate kirjanike ja kultuuritegelaste sünni-ja surma –aastapäevi. Näiteks tähistati 1952. aastal vene kirjaniku N.Gogoli sajandat surma-aastapäeva.

Kummalise näitena võib esile tuua kehalise kasvatusõpetaja käitumist 1951. Aastal. Nimelt keeldus ta suusatamisvõistlusi läbi viimast. Põhjenduseks oli asjaolu, et kooliarst polnud viimase kolme aasta kestel kooli külastanud. Ilmselt oli võimlemisõpetaja mures, kas kõikide laste tervis võistluspinge vastu peab. Võrreldes Eesti Vabariigi perioodiga oli laste tervise kontroll küll parem. Kooli kroonikaraamatus on pidevalt märkmed laste tervise kontrolli kohta.

Probleeme tekkis ka seoses Lihula rajooni laulupäevale pääsemisega. Lastele ei saadud laule õpetada, sest õpetajal oli kurk haige. (Ilmselt ei olnud koolil klaverit)

“ Kuna tulekul oli suur Lihula rajooni laulupäev, oli vaja ka selleks ette valmistada. Aga selgus, et laulude kohapealt ei tea veel midagi, sest lauluõpetajal on kurk haige ja ei saa praegu õpetada. ”

Õpilasi püüti mõjutada ka üldkõlbeliselt.

Ühe kooliõpilase ootamatu surma puhul arutas õppenõukogu matuste ja koolikaunistamise küsimust.

“IV klassi õpilase surma mälestamine.

IV klassi õpilane on lahkunud ebaloomuliku surma läbi õpilaspere hulgast. Kool mälestab teda pärja annetamisega ja koolimaja ja välisukse kaunistamisega elupuu okstest pärgadega. ”

Eraldi probleemiks oli ka ülekasvanud õpilaste tulevik. 16 aastaseks saanud said koolikohustusest vabaks, kuid kool pidi jälgima, mis neist edasi saab. (protokoll 14.11.1956.a)

Abi majanduslikult kehvematele õpilastele

Puudustkannatavate õpilaste majanduslik abistamine on sagedane protokollis esinev teema. Kuna vald oli väike ja kohalikud inimesed kõik tundsid üksteist, siis abi läks õigesse kohta, iseasi kui palju seda oli. Peamiselt aidati riitusesemete muretsemisel, õpikute muretsemisel, laste toitlustamisel. Küllalt palju puudustkannatavate vanemate lapsi oli just Peipsi äärest tulnute hulgas. Näiteks 1953 aastal (protokoll 26.02.1952) jagati toetust jalanõude muretsemiseks.

Matsalu Mittetäielik Keskkool on määranud majanduslikult kehvemal järjel olevate õpilaste toetamiseks 350 rubla. Õppenõukogu otsustas raha ära jagada nii, et kõik vajajad said ca. 30 – 40 rbl. (protokoll 04.10.1950.a.)

Teinekord otsustati koolikohustuse summad (10 rbl) määrata perele, kus isa oli töövõimetu ja ema toitis kolme koolilast.

2.2. Õpetajatest

Kool on inimese elus üks tähtsamaid etappe. Inimene paneb enda elule aluse. Kui alus on nigel, on ka tulevikult raske midagi head loota. Kool on paik, kus saadakse teadmisi, ning valmistutakse ette edasisele elule. Et õpilasel parem õppida oleks, peab kool olema õpilassõbralik.

Õpilassõbralik kool koosneb väga mitmest komponendist. Kõige tähtsamad on head õpetajad. Õpetaja peaksid valdama ainet hästi ja suutma seda ka edasi anda. Ta peaks olema mõistev, heasüdamlik, ja suutma ka aidata neid, kellel on lisaabi vaja. Aga ka ranged ja disiplineeritud. Õpetaja peaks olema autoriteet, psühholoog, sõber, usaldusalune, organiseerija, delegeerija. Õpetaja peaks leidma aega õpilase jaoks, õpilast kuulama. Ta peaks ka õpilasi piisavalt tundma ja nägema/tajuma, kui mõnega midagi halvasti on. Ta peaks olema sõber ja usaldusalune. (näit. õpetaja Laur "Kevades")

Varasematel aastatel olid õpetajad veel ka seltskonnaelu hinged. Väikestes maakohtades on see veel praegugi nii. Õpetajad on igasuguste ürituste ja pidustuste korraldajad (jaanituled, jõulupeod).

Nüüd lähemalt Matsalu kooliõpetajatest.

Eduard Bornhöhe

Prosaist Eduard Bornhöhe (kodaniku nimega Brunberg) sündis 5. veebruaril 1862 Virumaal Kullaaru Mõisas aidamehe pojana. Aastatel 1872-74 õppis ta Tallinnas W. Kntmanni algkoolis ja 1874-77 kreiskoolis. Lühikest aega oli ta joonestaja maamõõtjate juures ja Peterburis kaubakontori õpilane. 1878-79 töötas ta Kaunases raudteekontoris, seejärel abikoolmeistrina Põltsamaa kihelkonnakoolis ja seejärel Tallinnas saksa ajalehtede

kaastöölisena. 1881 aasta sügisel siirdus ta köster-koolmeistriks Stavropoli, sealt edasi Tifliisi, kust ta tegi reisi Väike-Aasiasse. Naasnud kodumaale, võttis ta 1882.aasta sügisel vastu võrdlemisi soodsatel tingimustel saadaval olnud koha parun von Hoyningen-Huene juures Matsalu mõisas. Seal töötas ta kaks aastat koduõpetajana.

Bornhöhe on kirjutanud kirjades sõpradele ja oma päevikusse rahulolematusest parunipere vanima poja vastu viimase põikpäisuse tõttu. Samas oli ta kiindunud 16-aastasesse paruness Agnesesse. Võib arvata, et sellepärast kasutas Bornhöhe oma romaanis "Vürst Gabriel ehk Piritä kloostri viimased päevad" peategelase suure armastusena just Agnese nime.

Bornhöhe kirjeldab oma päevikutes Matsalut mitmeti mõnusa ja meelepärasena, ilusa looduse ja toreda härrastemaja tõttu. Talle on ka meelde jäänud uisutamine paruness Agnesega Matsalu lähel.

Jaanipäevaks 1884. lahkus Bornhöhe Matsalust, et 1888. sinna pöörduda. Kuid Matsalu polnud enam nii meelepärane, mõisnik oli kurjemaks läinud, Agnes omale kavaleri leidnud ja parunipere pojad veel vastikumaks muutunud. Bornhöhe lahkus Matsalust sama aasta juunis igaveseks.

Friedrich Kruusmaa (enne eestistamist Kruusmann)

Sündis 27. juunil 1890.a. Läänemaal Paadremaa vallas Jaani-Jüri talu rentniku pojana. 1900.a. asusid vanemad elama Pärnu linna. Friedrich õppis linna algkoolis ja Pärnu Linnakoolis, mille lõpetas 1908.a. Sama aasta sügisel hakkas tööle õpetajana Audru vallas Kaberiste Algkoolis, kus töötas 2 aastat. 1909.a. sooritas Pärnu Gümnaasiumis algkooliõpetaja kutseksamid. 1910.a. valiti Läänemaa Saulepi valla Vaiste Algkooli juhatajaks. 1912.a. abiellus Aliide Tammanniga. 1914.a. juulis mobiliseeriti sõjaväkke, kuid novembris vabastati ja jätkas tööd õpetajana.

1915.a. jaanuaris määrati ta Paatsalu Ministeeriumikooli õpetajaks, peagi koolijuhatajaks. 1915.a. sügisel viidi üle Varbla Ministeeriumikooli juhatajaks. 1916.a. märtsis kutsuti jälle sõjaväkke, kuid mais vabanes tervislikel põhjustel. Kuni 1919.a. sügiseni töötas Paatsalu Ministeeriumikooli juhatajana. 1919.a. sügisest kuni 1932.a. sügiseni oli Lihula Algkooli õpetaja. Peres kasvas tütar. 1932.aastast kuni 1945.aastani oli Matsalu Algkooli juhataja.

1945.a. kevadel vangistati NKVD poolt. Suri koonduslaagris. F. Kruusmaa oli seltskonnategevust juhtiva võimega õpetaja. Ta juhatas laulukoores, oli kaasategev pasunakoorides ja näitemängudes.

Valeria Liik

Sündis 9. novembril 1901.a. Saaremaal Mustjala apostliku õigeusu kiriku kösterkooliõpetaja tütreks. Alghariduse sai kodus oma isalt. Seejärel õppis ühe aasta Võru Progümnaasiumi ettevalmistusklassis. Sealt viis ema Valeria Kuramaale Illukse linna, kus sealses kloostri eparhiaalkoolis valmistati tütarlapsi ette kodukooliõpetajateks. 1915.a. evakueeriti tütarlastekool Nižni-Novgorodi kubermangu Iverski kloostrisse, kus õppis 3 aastat. 1918.a. katkes õppimine majanduslike raskuste tõttu. 1918.a. sügisel suri Valeria isa ja ema jäi kolme alaealise lapsega. Noorel tütarlapsel tuli ette võtta raske kodutee I maailmasõja tingimustes. Vanema lapsena tuli tal leida tööd, et perekonda üleval pidada. 1919.a. sügisel valis Massu vald V. Liik'i Saastna Algkooli õpetajaks. Haridustee jätkus suvekursustel. 1920 – 1928 oli ta Massu 6-klassilise Algkooli õpetaja. 1930 – 1932 töötas ta Lihula 6-kl. Algkoolis ja 1932/33.õa. Sinalepa 6. kl. Algkooli õpetajana. 1933/34.õa. töötas ta Matsalu 6-klassilises, hiljem 7-klassilises koolis õpetajana. 1950-datel aastatel asus elama Lihulasse ja oli Lihula Keskkoolis õpetaja kuni pensionile minekuni. Pensionieas müüs oma Lihula Jaama tänava maja ja ostis Tallinn-Nõmmele väikese maja, kus elas surmani. Õpetaja Liik oli väga musikaalne, juhatas koores ja ansambleid, valdas mitmeid muusikariistu, oskas juhtida seltskonnaelu.

Ei tahtnud saada õpetajaks. (Ene Pajula "Lääne Elu")

13. augustil tähistas oma 75. sünnipäeva soomepoiss ja Läänemaa teenekas koolimees **Lembitu Varblane**.

Tore on elada seal, kus meri ja maa kokku saavad

Lembitu Varblase põlvkonna mehi on saatus armutumalt räsitud kui kas või viis aastat nooremaid. Keda ei võtnud sõda, see jättis elu Siberi soodesse, tormisesse Läänemerre või Eesti metsadesse. Ja kui kõige rängemad ajad suudetigi üle elada, siis lahingutes ja laagrites saadud haavad ning haigused viisid mehed manalateele ikkagi enneaegu. Lembitu

Varblasel on õnnestunud püsida hea tervise juures tänaseni. Üle kuuekümnepäevaseks ei pea teda kuidagi. *"Usun, et elujõud on inimesse kodeeritud,"* ütleb ta. *"Mu emapoolne suguselts oli pikaajaline ja isapoolne vanaisa oli veel 70-aastaseltki kõva mees."*

Lembitu Varblane põlvneb põlistest läänlastest. Nii isa- kui ka emakodu olid Matsalu kandis mere ääres. *"Tore on elada seal, kus meri ja maa kokku saavad,"* ütleb ta praegugi. Vanaisa oli Matsalu mõisa Laulepa karjamõisa valitseja, omapärane filosoof. Isa jälle loomult seltskonnategelane, külapoliitik ja filantroop.

See kant, mis Virtsu maanteelt Tuudi juures Matsalu peale pöörab, on tänaseni omapäraselt arhailine. Laulepa külas oli Eesti viimaseid suitsutaresid, seal filmiti "Mäeküla piimameest". Ent samas püsis seal ergas vaim. Sealtkaudu tulid suveks mandrile tööle saarlased ja muhulased. Leidsid siit kas mehe või naise ja jäid paigale. See ei lasknud verel lõpututest omavahelistest abieludest läppuda. Mandumine tuli alles pärast sõda. Igast perest läks 1944. keegi üle mere ja see omakorda andis NKVD-le põhjust allesjäänutega arveid õiendada. Ka isa Jaan Varblane vangistati ning ta suri 1947. aastal Norilskis düsenteeriasse. Lembitu Varblase ema ja Saksa sõjaväes teeninud vend küüditati 1949. aastal.

Tahtsin saada heaks talumeheks!

"Meie talu oli heal järjel, kuigi tööd tuli teha kõvasti. Sissetulek saadi puhtatõulisest piimakarjast ja õlleodra kasvatamisest. Tahtsin käia vanemate jälgedes ega mõelnud muust kui põllumehe ametist. Pärast Lihula gümnaasiumi lõpetamist plaanisin minna Vigalasse või Tartu ülikooli agronoomiateaduskonda. Aga esialgu tuli minna hoopis sõtta," kõneleb juubilar.

Lihula gümnaasiumi lõpetas ta 1943. aastal esimeses lennus, lõputunnistuse number oli 1. Mobilisatsioonikutse Saksa sõjaväkke oli ka kohe ootamas, kuigi sakslased andsid kevadiste põllutööde lõpetamiseni ajapikendust.

"Saksa väkke ei tahtnud kuidagi minna. Varjasin ennast Läänemaal tädi talus, Tallinnas Tondil ja Pirital. Aga see oli raske, nii et lõpuks otsustasin Soome minna. Sugulaste ja sõprade abiga leidsin oktoobri algul selleks ka võimaluse. Esialgse väljaõppe saime Turus ja siis suunati mind torpeedokaatrile teenima," meenutab Lembitu Varblane.

Soome meresõda lõppes tema jaoks 1944. aasta juunis, mil kaater Vene lennukipommiga pihta sai. Taas koju ning peagi pärast venelaste sissetungi 1944. aasta sügisel tuli uus mobilisatsioonikask – seekord Vene armeesse. Mobiliseeritud ootasid Lihulas juba Risti raudteejaama minekut, et sealt tagavaraüksusesse väljaõppele sõita, kui nende hulka ilmus

maakonna haridusosakonna koolide inspektor, endine Lihula gümnaasiumi direktor **Gustav Tooming**. Tema otsis keskharidusega noori mehi, kes nõustuksid õpetajaks hakkama.

"Kirjutasin siis tema palve peale avalduse," räägib juubilar saatuse keerdkäikudest, "ja läksin rännakumarsil Ristile. Konutasime parajasti loomavaguni pinkidel ning pildusime rõvedaid sõdurinalju, kui äkki kuulen venelast karjumas: "Varblaane ja Varblaane", ja siis puhtas eesti keeles: "Lõpetage kaardimäng ja kobige välja!" Nii mind siis tapiga Haapsallu haridusosakonda toodi, aga kooli võisin valida. Otsustasin kodukandi kasuks, sest emal oli talus abi vaja. Tööle hakkasin Matsalu 7-klassilises koolis. Nii sai minust õpetaja.

Mul on elus vist palju vedanud. See, et olin Saksa väkke mobiliseeritud, oli üldiselt teada, aga seda, et Soomes sõdisin, teadis väga väike ring inimesi. Nii võisin ankeeti kirjutada, et varjasin end Saksa mobilisatsiooni eest kodukandis, Tallinnas ja mujal. See läks läbi," võtab Lembitu Varblane kokku oma tollase saatuse.

Eesti koolis pole kunagi kerge olnud

Matsalu koolis kujunes Lembitu Varblasel välja huvi loodusteaduste vastu. Ta ehitas uhke elavnurga, kus olid akvaariumid, terraariumid, kilpkonn ja valged hiired. Ka õpetajate instituudi kaugõppeosakonnas valis ta erialaks bioloogia.

Pärast 1949. aasta küüditamispäeva ei soovitanud haridusosakond tal enam kodukandis jätkata, küll aga pakuti tööd Taebla koolis. Kahe aasta pärast vabanes direktori ametikoht ning Lembitu Varblane pidi selle üle võtma.

"Tuletasin haridusosakonna juhatajale meelde oma kahtlast minevikku ja keeldusin. Tema vastu, et kooli alguseni on jäänud vaid üks kuu, sellepärast pole aega vaielda. Polnudki enam midagi öelda," räägib Lembitu Varblane, kes juhtis Taebla kooli kokku 17 aastat. Alguses oli aeg, mil lapsed toodi kooli hobusega, oma puuvoodi ja põhukotiga ning internaadi suures supipajas oli iga lihatüki sees pulk lapse numbriga, sest igaüks võis süüa vaid seda liha, mis talle kodunt kaasa pandud. 17 aasta pärast olid uues internaadihoones neljased moodsalt sisustatud toad, televiisorid, muusikariistad ja magnetofonid.

1965. aastal sai Lembitu Varblasest haridusosakonna juhataja. Ta ise seletab asjade käiku nii: *"Minu abikaasal avastati raske neeruhaigus. Tuli mõelda, kuidas arstidele võimalikult lähedal olla. Haapsalus aga oli hetkel saadaval vaid haridusosakonna juhataja madalapalgaline koht, mida rajoonides peeti külakorda. Selle ma siis võtsin ja kolisime Haapsallu. 1971. aastal mu abikaasa suri ja jäin üksi kolme kooliealise lapsega. 1973. aastal abiellusin uuesti, läksin tagasi Taebla 8-klassilise kooli direktoriks ning viimased*

kümme aastat enne pensionile jäämist juhtisin Haapsalu 8-klassilist kooli, mis praeguseks on kasvanud Wiedemanni-gümnaasiumiks."

Lembitu Varblane ütleb, et Eesti koolis pole kunagi olnud kerge. Iseseisvusaeg on olnud üürrike, kogu ülejäänud aja on kooliõpetaja pidanud laveerima ametliku ideoloogia ning oma sisetunde vahel. Selles suhtes peab ta **Ferdinand Eisenit** erakordselt õnnestunud haridusministriks, kes oskas Moskvaga suhelda nii, et eesti kool jäi iseendaks. Eisen suutis

tõrjuda hariduse nõukogulikud modifikatsioonid ja kasvatustöö koolis oli kogu aeg selline, et lapsed said maast-madalast aru, mis oli tõde ja mis tuli kuidagi kaelast ära saada.

"Kõige suuremat kahju tegi vahest nõukogude ajal juurdunud must-valge mõtlemismall – kes polnud poolt, see oli vastu," arwab Lembitu Varblane. "Teist eitada on ju kerge. Kuulatakse ainult iseennast. See iseloomustab kahjuks just meie noorema põlve poliitikuid. Rohkem tolerantsust ja empaatiat!" arwab elupõline õpetaja.

Evel Väär:

Mina läksin kooli 1935. aastal. Meie peres oli Marika koolis sõnad 7 last. Esimeste pinginaaber oli Evald Vaher ja teine Paul Seiveld. Esimestel kooliaastatel ei jätud muul esinevat pinginaaber mind kuidagi maha.

Õpetajad olid väga terved ja muheksad, hõltsid meid kogu aeg.

Muut veel Jühan oli ära igatsetud mees, naga Tema Läbi "Kõrval". Õpetaja Krausmaa oli pililid. Jühan püüis äskturi tema sõja taga rasket. Jühan püüis õpetaja ringi ja ütles: "Tead pois, ma näen seljastat la". Kooli Jühan oli mees.

Eks sel ajalgi proovisid suuremad poisid ära süüa teha. Tül ajal kasvatas iga õpetaja me tüdrukut ja iga poiss oli eadale tüdrukoti minemas. Koolis olid kooli ära peidatud mõned juured talupidajate. Kooli Krausmaa ütles teada, kus see peidus oli. Äskturi poiss tüdri kogumised poisid ära püüis ja tüdrukoti tüdrukoti minema, et tüdrukoti minema hakata. Kooli me tüdrukoti tüdrukoti, proovisime ära kooli peidatud tüdri

2.3. Meenutusi koolipäevist

Nadežda Novikova (Sirenin):

Mina käisin koolis enne sõda. Kõige rohkem on mulle meelde jäänud väga head õpetajad. Nad õpetasid meid nii vene kui ka eesti keeles. Vastata võisime nii nagu tundsim, kas vene või eesti keeles.

Kooliajal laulsin tihti solistina. Mulle meeldis väga laulda. Mina alustasin –“Üks paigake siin ilmapeal...” ja siis tulid teised lauluga kaasa. Laulsime ka venekeelseid laule. Esinesime jõulupeol ja emadepäeval.

Koolis oli kaks väga tarka poissi: Lembitu Varblane ja Kostja ehk Konstantin Saviselg. Koolimaja ümbrus oli väga korras. Jasmiinid lõhnasid ja lillepeenrad olid ümbritsetud kaartega. Esinesime mõisa suures saalis ja sügisel koristasime aias mõisahärrale saaki. Kooliõpikud saime tasuta. Mõisniku ja kooli juhtkonna vahel oli väga hea koostöö.

Endel Vänt:

Mina läksin kooli 1935. aastal. Meie perest on Matsalu koolis käinud 7 last. Esimene pinginaaber oli Evald Vahter ja teine Paul Saviselg. Esimestel koolipäevadel ei jäänud mulle esimese pinginaabri nimi kuidagi meelde.

Õpetajad olid väga toredad ja musikaalsed, helihargiga võtsid hääle üles.

Minu vend Juhan oli üks igavene riukavend, nagu Toots Lutsu “Kevades”. Õpetaja Kruusmaal olid prillid. Juku näitas ükskord tema selja taga rusikat. Järsku pööras õpetaja ringi ja ütles: ”Tead poiss, ma näen seljataha ka!”. Küll Juhan oli ehmatanud.

Eks sel ajalgi proovisid suuremad poisid ikka suitsu teha. Tol ajal kasvas iga talumees ise tubakat ja iga poiss oli endale tubakakoti muretsenud. Kotid olid hästi ära peidetud mõisa juurde halupinusse. Küll Kruusmaa tahtis teada, kus see peidukoht on. Ükskord peale tunde kogunesid poisid jälle pinu juurde ja toppisid tubakakotid taskusse, et kodupoole minema hakata. Kuigi me elasime lähedal, proovisime ikka kõige pikemat teed koju

minna. Järsku tuli õpetaja Kruusmaa kooli aknale ja hüüdis rõõmsa naerul näoga: "Poisid, tulge siis, mul on teile väga hea uudis rääkida!". Läksime kõik robinal klassi ja siis ütles õpetaja: "Noh, Juku, lao aga siia laua peale, mis sul taskutes on!". Oma "varanduse" saime kätte alles pärast kooli lõpetamist.

Mõisa ümbrus oli väga korras. Tiigi saarel asus linnumaja. Ühel hilissügisel tuli tiigile peegelsile puhas jää. Poisid läksid jääle liugu laskma ja leidsid linnumajast vana hanepesa halvaks läinud munadega. Ei tea, mis neile pähe tuli, aga nad loopisid kõik munad jääle. Jää oli haisvat solki täis. Karistuseks pidid nad selle ära koristama.

Olin kooliajal pisikest kasvu ja meie klassis oli üks suur poiss, kes oli vist juba kolm aastat esimeses klassis istunud. Ma leidsin ükskord ühe väga õhukese välgumihkli. See suur poiss tahtis välgumihklit minult ära võtta, aga ma sain vihaseks ja virutasin talle vastu kõrvu. Poiss läks siis Kruusmaale kaebama. Kruusmaa kutsus mu enda juurde ja otsis mu üsna põhjalikult läbi. Mina jõudsin välgumihkli sukasäärde poetada. Tol ajal kandsid poisid lühikesi pükse ja sukki. Sukasäärest vajus see kanna alla ja õpetaja ei leidnudki seda üles. Siis häbistas õpetaja suurt poissi ja noomis teda: kuidas sa tohid nii väikest kiusata! Seekord mul vedas.

Herta Nõmm

Käisin koolis sõja ajal. Mul on meeles, et iga päev enne tundide algust luges klassi korrapidaja MEIE ISA PALVE. Oli ju usuõpetus kohustuslik õppeaine.

Veel on meeles, et ükskord õpetaja Kruusmaa kutsus mind matemaatika tunnis tahvli juurde ülesannet lahendama. Ülesanne tundus mulle kerge ja sain selle kiiresti lahendatud. Õpetaja küsis minult: "Kas lahendus on õige?" Selle küsimuse peale kustutasin kogu lahenduse ruttu ära. Arvatavasti hirmust, et minu lahendus ei olnud õige. Seejärel küsis aga õpetaja Kruusmaa: "Miks sa ära kustutasid, kõik oli ju õige?"

2.4. Kooli eelarved ja õpikud

1934/35 õ.a. oli planeeritud kõige rohkem raha koolimaja platsi ostmiseks, mida oli õpilastele hädasti vaja. Neil ei olnud kohta, kus vahetundide ajal liikuda ja mängida. Samuti puudus koolil oma kooliaed, kus õpilased saaksid ise endile vajalikke juurvilju ja silmailuks lilli kasvatada. Kahjuks jäi koolimaja platsi ostmine ära.

Kõige suuremaks kuluartikliks oli kogu eelarves ruumide üür, mida tuli mõisahärrale maksta 360 krooni õppeaasta kohta. Tänapäeval seda numbrit lugedes tundub see väike, aga kui vaadata ka teisi numbreid, siis on see väga suur.

Järgmisel kohal summa suuruselt ongi küte, mis on tänapäevalgi väga aktuaalne. Kütte rahaks arvestati 210 krooni ja sellega pidi välja tulema.

Alles järgmiste numbrite juures saame rääkima hakata inventarist ja õppeabinõudest, mis peaks tegelikult ju kooli puhul olema esikohal. Mööbli ja gloobuste-kaartide jm. peale lubati kulutada kokku 300 krooni, kummagile pool summast. Veel toodi eraldi summana välja kriidi ja tindi peale kuluv summa, milleks oli 10 krooni.

Koolis oli olemas ka teenija. Tema kohustuseks oli kooliruumide koristamine ja kütmine. Veel pidi ta hea seisma selle eest, et õpilastel oli olemas vesi joomiseks ja käte pesuks. Kooliteenija palk tuli ka koolil maksta ja pidi see summagi (60 kr.) eelarvesse ära mahtuma.

Sel ajal ju elektit ei kasutatud ja õpilased pidid hämaral ajal õppima petrooleumilambi valgel. Petrooleumi, lambiklaaside ja tahtide ostmiseks eraldati 25 krooni. Sama summa lubati kulutada ka kantseleitarvete ja ajakirjade-ajalehtede peale.

Väga meeldivaks üllatuseks kogu selles numbrite ja summade reas oli see, et ka õpilaste raamatukogu täiendamiseks määrati raha. Summa oli küll väike, 50 krooni, aga siiski midagi.

Rahade jagamisel ei unustatud ära ka majanduslikult kehvemal järjel olevaid peresid. Neile eraldati eelarvest 60 krooni ja riik andis täiendavat toetust vene rahvusest laste toetamiseks. Kokku jagati neile 167 krooni ja 15 senti.

Võib tekkida küsimus, et miks riik toetas just vene rahvusest lapsi. Aga sellepärast, et nemad olidki põhiliselt majanduslikult kõige kehvemal järjel. Oli ju riik ise nad nende endi kodust võõrasse paika toonud ja seepärast olid nad ise ka seda meelt, et neid ei sallita ja neil on seal halb.

Kogu eelarve suurus oli 1512 krooni.

1935/36 õ.a. eelarve numbrid on kasvanud, aga mitte kõik. On ka selliseid summasid, mida eelmisel õppeaastal ei olnud ja mis on juurde tulnud.

Samaks jäi kooliteenija palk, aga lisandusid veel koolijuhataja ja kooliõpetaja korterite üürid. Kooliõpetaja elas samas majas ja tuli ju tema toakese eest ka mõisnikule maksta, 108 krooni. Koolijuhataja üür tuli ka koolil maksta, 126 krooni. Olid ju elamised õpetajatel priid.

Seda lugedes tekib kindlasti paljudel mõte, et miks ei võiks praegugi riik tasuda õpetajate elamiskulud. On ju meilgi kõik väga kallis. Aga kui jälle teisiti võtta-ei jätkuks ju kooli eelarves kõigi õpetajate elamisekski raha, kõigist muudest õppevahenditest ja halduskuludest rääkimata.

Eraldi toodi välja "Eesti Kooli" tellimine, milleks oli 2 krooni 50 senti.

Kasvanud oli ruumide üür, mida nüüd tuli maksta 60 krooni rohkem kui mullu. Seega 420 krooni.

Kas oli kütte hind tõusnud, või kulu suurenenud, aga kütte rahaks planeeriti 350 krooni.

Valgustuse, puhastusvahenditele ja korrashoiule arvestati kokku 50 krooni.

Ilmselt arvati, et inventari ei ole vaja enam eriti soetada, et kõik või peaaegu kõik on juba olemas ja raha kärbiti maha sajale kroonile.

Lisandus inventari ja hoone paranduse raha, mida oli ka sada krooni.

Kui eelmisel õppeaastal toetati laste raamatukogu, siis sel aastal lisandus sinna ka veel õpetajate raamatukogu. Peavad ju õpetajadki end harima erinevat kirjandust lugedes. Mõlemale eraldati 50 krooni

Veel otsustati natukene raha kulutada ka kooliapteegi muretsemisele. Selleks eraldati kõigest 10 krooni. Ilmselt ei arvestatud eriti sellega, et keegi võiks koolis haigestuda, või mõnega õnnetus juhtuda. See summa tõsteti paar aastat hiljem viieteistkümnele kroonile.

Eelarves toetati kehvemaid õpilasi 50 krooniga ja riik andis lisa veel 111.70 krooni. Põhiline osa rahast läks jälle vene rahvusest lastele.

Kooli krundi muretsemiseks planeeriti 150 krooni.

Kogu eelarve suuruseks oli 1821 krooni ja 50 senti.

1936/37 õ.a. eelarve kujunes üsna sarnaseks eelmise õppeaasta omale. Mõned summad suurenesid, mõned vähenesid, mõned jäid samaks. Tuli juurde ka uusi nimetusi.

Seoses elu edasiminekinga sigines kooli telefon. Oli siis ju vaja maksta ka telefoni eest. Posti kuludele lisati veel telefon ja kõige selle jaoks pidi jaguma 10. kroonist. Posti juurde ei arvestatud ajakirjade tellimist, selle jaoks eraldati veel 5.50

Lõpuks peale kahte aastat tõusis ka kooliteenija palk, mis oli eelarves planeeritud nüüd 90 krooni.

Väga üllatavaks minu jaoks osutus see, et sel õppeaastal ei tõstetud ruumide üüri. Ruumide rent jäi endiselt 420. krooni peale.

Kummaline oli see, et kütte summa vähenes. Vaevalt, et kütteperiood lühenes, või ahjusid vähemaks jäi. Ilmselt oli eelarve kahanemise tõttu lihtsalt vaja kusagilt maha võtta.

Uute õppelaudade ja muu inventari jaoks eraldati 100 krooni, mis on muidugi armetult väike summa. Kui nüüd võrrelda seda summat kooliteenija palgaga ja neid siis omakorda tänapäevaste summadega kõrvutada, siis arvan, et ühe koristaja palga eest küll eriti palju koolis vajalikku inventari osta ei saaks.

Õppimiseks vajalike vahendite peale planeeriti eelmiste aastatega võrreldes üllatavalt suur summa, 330 krooni.

Raamatukogud said ka täiendust. Õpilaste raamatukogu rohkem- 70 krooni, õpetajate oma vähem- 40 krooni.

Majanduslikult kehvemal järjel olevate perede õpilastele planeeriti eelarves 60 krooni ja sinna lisandus veel riigipoolne toetus, nii et kokku oli raha nende jaoks 148.65 krooni.

Terve eelarve oli aga mullusega võrreldes peaaegu 300 krooni väiksem. Summa suuruseks oli 1575.50 krooni.

1937/38 õ.a. eelarve kujunes suuremaks kui eelmisel aastal, aga siiski üle-eelmise aastaga võrreldes jäi väiksemaks. Lisandus mitmeid uusi artikleid.

Kooliteenija palka tõsteti sel aastal 30 krooni võrra. Tema kohustustele lisandus veel kooliaedade korrastamine. Kool oli juurde saanud omaale maad ja keegi pidi ka selle eest hoolt kandma. Kooliaed oli eraldi tasustatud ja teenija sai lisaks enda palgale juurde veel 25 krooni.

Üheks uueks kuluartiklikuks oli välja toodud ametisõidud, millele kulus siis eeldatavasti 15 krooni. Sinna kuulusid siis koolijuhataja ja õpetaja sõidud vallakeskusesse Lihulasse ja kohalikku haridusosakonda.

Ruumide üürile lisaks hakati võtma ka maarenti, aga sellega seoses summa ei suurenenud, vaid jäi endiselt 420 krooni.

Kütte kulutused tõsteti jälle 350 krooni peale, ilmselt jäi eelmisel aastal väheks.

Inventari ja õppevahendite paranduseks eraldati 100 krooni, mis oli eelmisel aastal hoopis eelarvest välja jäetud.

Sel aastal otsustati õppevahendite raha eraldada just spordivarustuse ja – riistade peale, milleks määrati 250 krooni.

Eelarvesse arvestati ka raamatukogu, kuhu lubati osta uusi raamatuid 105 krooni eest.

Toetus kehvemale õpilastele oli 80 krooni, sinna lisandus ka veel riigitoetus. Kokku 148.89 krooni.

Kogu eelarve suuruseks oli 1710 krooni.

1938/39 õ.a. eelarve suurenes ootamatult kohe päris palju, kogusummaks oli 2552 krooni, mis tuli ära jagada üheksateistkümne erineva artikli vahel.

Kõige rohkem tuli maksta jälle ruumide eest. Nende üüriks oli 720 krooni, mis suurenes üsna palju eelmise aastaga võrreldes. Loomulikult suurenes see summa just sellepärast, et kolm ruum renditi juurde.

Tõsteti ka kütte eelarvet, mis oli siis sel aastal 440 krooni. Kui nüüd võrrelda rendi ja kütte summade tõusu aastate vältel, siis esimese tõus on märgatav, aga teine ei ole eriti märkimisväärne.

Kooliteenija palka enam sel aastal ei tõstetud. See jäi endiselt 120. kroonile. Ainus, mis tõstis natukene kooliteenija palka, oli kooliaedade korrashoid. Selle töö jaoks eraldati 30 krooni.

Inventari ja muude õppematerjalide paranduseks anti raha 160 krooni, mida oli eelmisest aastast rohkem.

Kuna igal aastal oli lastevanemate- ja hoolekogu koosolekutel oluliseks teemaks koolimaja ehitus, mille kohta tehti ka kirjeid kõrgemale, siis nüüd lõpuks võeti see plaani. Kuna

midagi ei saa ega tohi ehitada ilma plaanita, eraldati koolimaja plaani valmistamiseks 140 krooni.

Inspekteerimistel ja meditsiinilistel ülavaatustel tehti alati märkusi vanade pinkide ja õppeseadmete kohta. Lõpuks otsustas vald leida raha ka uute koolilaudade ja seadmete hankimiseks. Selleks oli ette nähtud 335 krooni.

Õpikute ja muude õppeabinõude tarbeks eraldati 240 krooni.

Mõlemad raamatukogud said ka juurde täiendust, seda kokku 75 krooni näol.

Koos riigi toetusega jagati kehvematele õpilastele toetusi 142.81 krooni eest.

1939/40 õ.a. eelarve oli jälle natukene suurem, kui möödunud aastal – 2779 krooni.

Kooliteenija palk tõusis 180. kroonile, aga ära kadus kooliaedade korrashoiu tasu. Kuid vaatamata sellele kooliteenija palk tõusis.

Tõusis ka posti ja telefoni summa, mis nüüdseks oli 32 krooni.

Ruumide üür jäi samaks, 720 krooni, aga usun, et sellestki jäi osa tasumata seoses mõisapere Saksamaale kolimisega. Kuna ajad olid poliitiliselt ärevad, pidasid saksad paremaks ära sõita.

Uueks artikliks eelarvesse oli siginenud tulekindlus, mis oli tingitud ka ilmselt ärevast olukorrast riigis ja ka Matsalus seoses Punaarmee asumisega mõisa teise ossa. Selle jaoks eraldatud summa oli vaid 30 krooni.

Üheks suuremaks numbriks oli jälle küte – 480 krooni.

Selgub, et plaani valmistamine on suur ja aeganõudev töö. Sellel aastal eraldati ka veel 250 krooni selle valmistamiseks.

428 krooni eraldati eelarvest vallasvara soetamiseks. Mida selle eest siis osteti, pole teada.

Nagu igal õppeaastal, täiendati ka seekord raamatukogusid. Õpetajate raamatukogu sai 30 krooni, mida pole küll palju. Õpilaste oma aga kaks korda niipalju, nimelt 70 krooni.

Veel olid eelarvesse lisatud aktuste ja pidude kulud. Neid kulusid võis olla 10 krooni eest.

Nagu igal aastal, said sellelgi aastal toetust majandulikult kehvajärjel olevate perede lapsed. See summa oli riigirahaga kokku 180.65 krooni, millest 100 tuli eelarvest.

Õpperaamatud

Emakeele õpikutest olid kolmes esimeses klassis enam kasutusel Kuulbergi "Elav sõna" ja Puuseppa "Kirjakeele algmeid". Kolmandas klassis lisandusid veel Nurmiku "Kooli lugemik" ja Petersoni "Keelelisi harjutusi". Need jätkusid ka neljandas klassis veel.

Viies ja kuues klass kasutas E. Martinsoni "Kirjandust koolidele" ja ka Puuseppa "Kirjakeele algmeid".

Matemaatika õpikutest oli peamiselt esindatud esimeses ja teises klassis J. Käisi "Arvutusvihik", ülejäänud neljas järgmises klassis Maramaa "Ülesannete kogu".

Loodusõpetust õpiti neljandast kuuenda klassini ja nendes tundides kasutati Langi "Väike loodusesõber" ja neljas klass veel lisaks Kogermanni Loodusõpetus IV õppeaasta.

Maateadus oli samuti neljandast kuuenda klassini ja neis tundides kasutati Sütt-Koppeli Maateaduse õpperaamatuid, mis olid siis vastavalt klassidele.

Ajalugu õppisid ka viimased kolm klassi ja õpikuteks olid Adamsoni "Ajalugu IV, V, VI õa."

Vene laste õpetamisel kasutatud õpperaamatuid

Kuna kolmekümnendatel toodi Peipsi äärest, sealsetest üleasustatud piirkondadest, kus järve vee tõus üleujutusi tekitas, 16 vene rahvusest perekonda ja kes enamus Matsallu elama jäid, oli Matsalus palju venelasi ja kool seega kakskeelne.

Suurt probleemi tekitasidki venekeelsed õpikud. Need olid enamjaolt eesti keelest tõlgitud ja seetõttu oli neid raske kasutada.

Vene keel, mida õpiti emakeelena kõigis kuues klassis. Esimeses ja teises kasutati Janverki "Bukvar", kolmandas oli õpikuks Dormidontovi "Pervorutok". Kahes viimases klassis Gudkovi "Russkoje slovo"

Kuna venelaste emakeeleks oli küll vene keel, pidid nad siiski õppima ka eesti keelt, sest see oli ju riigikeeleks. Eesti keele õppimine käis Nurmiku "Eesti keele õpiku" abil.

Matemaatikas kasutati esimeses ja teises samu õpikuid, mis eesti lastega, ainus erinevus oli see, et need olid tõlgitud vene keelde. Järgnevates klassides õpiti Mikkelsare "Matemaatikast", mis oli ka venekeelne. Kuues klass oli siis ainus, kus ei olnud oma õpikut ja kasutati nii viienda klassi oma, kui ka eestikeelseid õpikuid.

Loodusõpetus toimus viimases kolmes klassis. Neljas klass õppis Veidermani "Geograafia" järgi ja see oli venekeelne. Viiendas klassis oli kasutusel Langi "Malenki drug prirodõ", mis oli ilmselt eesti õpik venekeelde tõlgituna. Kuuendas jälle õpik puudus ja kasutati eestikeelset.

Maateaduses kasutati neljandas klassis sama õpikut, mis loodusõpetuseski, teises kahes klassis õpik puudus ja kasutati eestikeelseid.

Ajalugu neljandas klassis oli korras, kuna seal olid olemas korralikud õpikud, Nikolajevi "Istoria estonskogo naroda" ja Makarovski "Istoria". Viiendas ja kuuendas asi nii lihtne ei olnud, sest tuli kasutada jälle eestikeelseid.

2.5.Koolielu peegeldus inspekteerimisaktides ja käskkirjades

Inspekteerimisaktid

Dokumentatsioon

Õpetajad kannavad tunde päevikusse korratu käekirjaga.

Kooli majandus

Kütet kohal oli 6 ruumimeetrit. Metsast välja ostetud, kuid kohale vedamata 70 ruumi.

29.,30. jaanuar 1952.a.

Õpetajal klassis kell puudus. (Kell oli, aga seisis, oli rikkis).

Ettepanekud

Katseaias kõik koristustööd ja sügistööd lõpetada 1. novembriks ja aiasaadused akteerida samaks ajaks.

06. oktoober 1954.a.

Matsalu Algkooli sisekord

Õpilaste kooli tulek

Kooli välisuks avatakse 30 minutit enne õppetöö algust.

Õpilased puhastavad väljas jalatseid.

Jalanõud vahetatakse riietehoiuruumis ja minnakse kohe klassi, kus korratakse oma õppetükke.

Õpilaste käitumine õppetundides

Hilinenud õpilased võivad klassi tulla ainult õpetaja loal.

Õpilastel on kategooriliselt keelatud kooli kaasa tuua esemeid, mis pole koolitöös vajalikud.

Kaasõpilase vastamise puhul tahvli või õpetaja laua juures on keelatud lahti hoida õpikuid või vihikuid.

Kategooriliselt keelatud on etteütlemine ja kaasõpilaste vastuste parandamine.

Õpilaste käitumine vaheaegadel

Vaheajal viibida saalis või lugemistoas, kaasõpilasi segada ei tohi.

Keelatud jooksmine ja kilkamine.

Einestada lubatakse ainult suurel vahetunnil.

Kooliteenija kohustused

Ahjude kütmisel pidada kinni ahjuuksed, et söed ja tukid ei kukuks põrandale ega tekitaks tulekahju.

Matsalu Algkooli õppe ja kasvatustöö aruanne - analüüs 1953-54.õ.a.

Polütehnilise hariduse juurutamist on kool viinud läbi järgmiselt: 1) vestluste, harjutuste ja katsete näol õppetundides

2) ekskursioonidel kolhoosi põllule võrdlema hobuste kündi traktori künniga; vaatlus ja võrdlus külvi käsitsi, hobukülvimasinaga ja traktoriga.

Osa on võetud kolhoosi abistamisest. Sügisel kartulivõtmise, kevadel maisi külvamine.

Raskemad ained on keeled ja aritmeetika, kuid igast raskusest saab üle, kui selle vastu võidelda. Võitlus ei või olla perioodiline, lünklik, vaid järjekindel igapäevane terve õppeaasta vältel, igas tunnis.

Koolijuhataja käskkirjad

Käskkiri nr.5

Avaldan valju noomitust ja hoiatust Kostenko, Sergei Aleksi p. kaasõpilastelt suhkru näppamise eest.

25. aprill 1959.a.

KOKKUVÕTE

Kuna minu oma laps astub sel aastal esimesse klassi ja minu vanemad on pärit Matsalu kandist, siis pakkus Matsalu mõis ja selle kooli ajalugu erilist huvi. Sain selle kandi ajaloost palju huvitavat teada.

Kooli kasutatavad karistusvahendid on praegusega võrreldes palju erinevamad ja tundub, et rangemad.

Eesti Vabariigi perioodil olid juba õppenõukogudes arutatavateks probleemideks ulakas käitumine, koolikorra mittetäitmine, hiline väljasviibimine ja muu säärane. Juhtkond pööras suurt tähelepanu distsipliinile. Õpetaja oli suur autoriteet. Koolis oli suure au sees kõlbeline kasvatus, töökasvatus ja isamaaline kasvatus. Olukorda raskendas Eesti Vabariigi perioodi lõpp, kui Matsalusse asusid vene rahvusest uusasunikud Peipsi äärest. Neile oli Vabariigi valitsus ehitanud majad ja eraldanud abiraha. Aga nad ei sulandunudki lõplikult kohalikku keskkonda. Selletõttu rajati Matsalusse ka kakskeelne kool, mis omakorda tekitas pingeid kohaliku eestlastest elanikkonna hulgas.

Nõukogude perioodi kool hakkas elama teistsugust elu. Tugevnes ideoloogiline ja poliitiline surve. Õppetöö jätkus aga endiselt.

Silma torkab see, et käitumishinnet alandati põhiliselt ainult viielt neljale, kuigi oli näiteks tegu kolmanda klassi suitsetaja või kuuenda klassi alkoholitarbijaga. Jäi selline mulje, et käitumishinde alandamisega ei tahetud mitte karistada õpilast, vaid vaatamata korrarikkumisele ja korrarikkujale, püüti koolist jätta endiselt hea mulje. Loomulikult võis olla see tol ajal väga karm karistus ja ilmselt oligi.

Tänapäeval ei ole käitumishinde alandamine ühe palli võrra vähemalt kesk- ja vanemale astmele enam mingi karistus. Tavaliselt jääb see paberi peale.

Tänapäeva noored, kelle käitumist õppenõukogus arutatakse, ei ole ka kindlasti eeskujuliku käitumisega. Hämmastav oli muidugi see, et suitsetaja oli kõigest kolmanda klassi õpilane, mis näitab seda, et sel ajal oldi samuti kimpus laste ja noorte suitsetamisega.

Teisest küljest pöörati suurt rõhku jälle varastamisele. Kui õpilane sai direktori käskkirja selle eest, et oli varastanud kaasõpilaselt suhkrut, siis tähendab, et see oli väga suur patt. Tundub, et olulisemaks peeti suhtumist oma kaaslastesse kui iseendasse.

Protokollides kasutati palju sõnu “vähearenenud” ja “ülekasvanud”.

Samuti oli kummaline see, et õpetajatel pidi olema olemas vaheaegade veetmise plaan.

Üldse oldi väga kinni sotsialismi ideoloogias. Lastest taheti kasvatada “korralikke nõukogude kodanikke”.

3. Eeliste õpilaste nägemused

Majanduse poolepealt jäi eelarvetest silma üürisumma suurus. See ületas igal aastal kõik teised eelarve numbrid.

Arvan, et tänu koolile on see piirkond oma elujõulisuse säilitanud. “Juured” on tunginud sügavalt mulla sisse. Ja siis ei kipugi inimene kaugemale oma kodukohast. Kes on aga mingisugusel põhjusel läinud kodukandist, selle mõtted jäävad ikka kodu juurde. Kodu ja kool – sellest sõnapaarist ei saa kuidagi mööda minna. Sellepärast ongi hea, kui igal koolil on oma ajalugu. Nii säilib see ka tulevastele põlvedele. Sest kodukant- see tähendab lähedast ja kallist paika. Õppida seda sügavamalt tundma ja järgmistele põlvkondadele talletama on rahvuslik vajadus. See on üks osa meie kultuurist.

Tähtis 4-Eelarvete nägemused

ALLIKAD

1. "Matsalu mõisa ajalookroonika" Käsikiri
2. "Matsalu mõisa ajalugu 1918 – 1940" Lembitu Varblane
3. Endiste õpilaste meenutused.

Intervjuu Nadežda Novikovaga (Sirenin)

Intervjuu Endel Vändaga

Intervjuu Herta Nõmmega

4. E. Nirk Eduard Bornhöhe Tallinn 1961
5. Ei tahtnud saada õpetajaks. (Ene Pajula "Lääne Elu")
6. Lääne Maaarhiiv Fond 458

Toimik 1-Koolitöö kontrollimise aktid

Toimik 2-Pedagoogiliste nõukogude koosolekute protokollid

Toimik 3-Sisekorra eeskirjad

Toimik 4-Koolijuhataja käskkirjad

Algkooli

klassitunnistus.

Matsalu G. kl. algkooli
(kooli nimetus)

V klassi õpilane

Helga Nõmm
(ees- ja perekonnanimi)

1944. kooliaastal:

ALGKOOLI LÕPUTUNNISTUS

Selle tunnistuse omanik Herta Nõmm
(ees- ja perekonnanimi)
õppis 1. novembrist 1941 a. kuni 8. maini 1943 a.

Lihula valla Matsalu G. kl. Algkoolis, lõpetas
(kooli ülalpidaja ja kooli nimetus)

algkooli kuue klassi kursuse ja omandas sellega õigused, mis maksvate seaduste ja määrustega on kindlustatud avalikkude algkoolide lõpetajale.

Herta Nõmm käitumine oli väga hea (5)
(ees- ja perekonnanimi)
ja tema edasijõudmine õppeaineis hinnati järgmiselt:

1. Emakeel	<u>väga hea</u> (<u>5</u>)
2. Saksa keel	<u>väga hea</u> (<u>5</u>)
3. Usuõpetus	<u>väga hea</u> (<u>5</u>)
4. Ajalugu	<u>väga hea</u> (<u>5</u>)
5. Matemaatika	<u>hea</u> (<u>4</u>)
6. Loodusõpetus ja tervishoid	<u>hea</u> (<u>4</u>)
7. Maateadus	<u>väga hea</u> (<u>5</u>)
8. Joonistamine	<u>hea</u> (<u>4</u>)
9. Tööõpetus	<u>hea</u> (<u>4</u>)
10. Kehaline kasvatus	<u>rahuldav</u> (<u>3</u>)
11. Laulmine	<u>hea</u> (<u>4</u>)

Tunnistuste järgi on Herta Nõmm rahvuselt estlane,
(ees- ja perekonnanimi)
 Eesti kodanik, sündinud 21. novembril 1928 a. Lihula vallas.
(sündimise koht)

Matsalus, "8." mail 1943 a.

Nr. 47

Koolijubataja: A. Ruusmaa

Õppenõukogu liikmed: Thim S. Kuursalu

Muuse
K. Kuld

Matsalu mõis 1920. aastatel.